

**ДЕРЖАВНА АРХІВНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-ТЕХНІЧНИЙ
АРХІВ УКРАЇНИ**

На правах рукопису

**АКАДЕМІК АРХІТЕКТУРИ О. М. БЕКЕТОВ.
ДОКУМЕНТАЛЬНА СПАДЩИНА**

НАУКОВО-ДОВІДКОВЕ ВИДАННЯ

**ІДНТА України
Харків
2017**

Академік архітектури О. М. Бекетов. Документальна спадщина: науково-довідкове видання / Укл. А. О. Алексеєнко, М. А. Балишев, Г. С. Голубкіна. – Х. : ЦДНТА України, 2017. – 270 с.

Укладачі: Балишев М. А., канд. істор. наук, заступник директора ЦДНТА України;

Алексеєнко А. О., начальник відділу використання інформації документів ЦДНТА України;

Голубкіна Г. С., науковий співробітник відділу використання інформації документів ЦДНТА України.

Науково-довідкове видання ставить своєю метою систематизувати та охарактеризувати документальний масив, структуру фонду особового походження О. М. Бекетова Р-47, що зберігається у ЦДНТА України, визначити їх інформаційний потенціал. Видання призначено архітекторам, дослідникам історії науки і техніки, мистецтвознавцям, краєзнавцям.

© ЦДНТА України, 2017

© Алексеєнко А. О.

© Балишев М. А.

© Голубкіна Г. С.

ЗМІСТ

Передмова

Розділ 1. Фонд академіка архітектури О. М. Бекетова у ЦДНТА України

Розділ 2. Проекти О. М. Бекетова у ЦДНТА України

Розділ 3. Епістолярій

Розділ 4. Документи до біографії О. М. Бекетова

Розділ 5. Документи, зібрані О. М. Бекетовим для роботи

Науково-довідковий апарат

Іменний покажчик

Географічний покажчик

Список скорочень

Додатки

Хронологічний перелік проектів О. М. Бекетова

Перелік публікацій працівників ЦДНТА України за документами фонду Р-47

Передмова

Олексій Миколайович Бекетов (1862-1941) – український архітектор, професор, академік архітектури, дійсний член Академії архітектури СРСР, Заслужений діяч мистецтв УРСР. А крім того – художник, педагог, меценат.

Архітектурна географія споруд О. М. Бекетова надзвичайно широка – він автор близько 100 архітектурних проектів у стилях неоренесансу, неокласицизму та модерну в різних містах: за його проектами побудовано будівлі у Харкові, Києві, Дніпрі, Одесі, Запоріжжі, Лубнах, Алушті, Сімферополі, Новочеркаську, Белгороді, Ростові-на-Дону тощо.

О. М. Бекетов народився 3 березня (19 лютого за старим стилем) 1862 р. у родині видатного вченого-хіміка, професора Харківського університету Миколи Миколайовича Бекетова та його дружини Олени Карлівни Бекетової в м. Харкові¹. Ще змалку захоплювався живописом, паралельно з навчанням у Першому реальному училищі (1875-1882 рр.), займався у художній школі М. Д. Іванової-Раєвської. У 1882 р. О. М. Бекетов вступив на архітектурне відділення Санкт-Петербурзької Академії мистецтв, яку й закінчив у 1888 р. з золотою медаллю за дипломну роботу «Курзал на березі моря»². Після закінчення Академії молодий архітектор повертається до Харкова та одразу розпочинає активну творчу діяльність. У 1889 р. він виграв конкурс на розробку проекту Комерційного училища, йому ж доручили зробити робочі кресленики цього проекту та здійснювати технічний нагляд за спорудженням. Будівництво було закінчено у 1901 р., проект відрізнявся раціональним зручним плануванням, класичними пропорціями, строгістю та витонченістю деталей. Це училище, побудоване на одній з центральних вулиць Харкова³ (вул. Пушкінська 77), стало першою спорудою О. М. Бекетова в місті (тепер у цій будівлі розташовується Національний університет «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»).

У 1894 р. Вчена Рада Академії мистецтв присудила О. М. Бекетову вчений ступінь академіка архітектури й зарахувала у дійсні члени за розробку проекту «Бібліотеки на півтора мільйона томів з галереєю видатних людей і нумізматичним музеєм».

Наприкінці XIX – початку XX ст. в Харкові відбувався будівельний бум. У цей період виокремлюється нове розуміння структури центру міста. З'являються нові типи будівель – банки, залізничні станції, театри, публічні бібліотеки тощо⁴. Ключова роль у формуванні архітектурного осередку міста беззаперечно належала О. М. Бекетову. За його проектами на головних площах та вулицях Харкова було побудовано понад 30 будівель. Виконані у різних стилях, великі за масштабом, ці будівлі до сьогодні визначають характер забудови центральних районів міста. На Миколаївській площі (тепер Площа Конституції) за проектами О. М. Бекетова було зведено чотири банки, які створили неповторний ансамбль площі. Першою будівлею, побудованою у 1894-1896 рр. на Миколаївській площі, – був Азовсько-Донський банк; упродовж 1896-1899 рр. – зведено Земельний та

Торгівельний банки. Останнім елементом цього ансамблю став Волзько-Камський банк (1906-1908 рр.). Архітектор прагнув зробити кожну будівлю банку неповторною, проте витримати їх в єдиному стилі.

Слід зауважити, що не всі з проектів архітектурної спадщини О. М. Бекетова були реалізовані. Ті ж проекти, які були побудовані, є визначними пам'ятками архітектури, відрізняються монументальністю, чистотою ліній та пропорцій, відображають неповторний почерк Майстра.

Більшу частину свого життя О. М. Бекетов поєднував архітектурну діяльність з викладацькою. У 1889 р. його запросили на посаду викладача архітектурного проектування та креслення у Харківському технологічному інституті, де він працював майже півстоліття⁵. Олексій Миколайович керував курсовим та дипломним проектуванням, викладав курси будівельного мистецтва та архітектури, історію архітектури⁶, авторські курси, де одним з перших у педагогічній практиці розпочав читати системне вивчення архітектурних форм та стилів⁷. Цей курс було опубліковано у 1909 р. як навчальний посібник «Архітектура. Курс лекцій»⁸. У 1936-1941 рр. він викладав у Харківському інституті інженерів комунального будівництва (тепер Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова) та Харківському інженерно-будівельному інституті (тепер Харківський національний університет будівництва та архітектури).

Олексій Миколайович Бекетов помер у Харкові 23 листопада 1941 р.

О. М. Бекетов залишив по собі велику документальну спадщину, значна частина якої зберігається у Центральному державному науково-технічному архіві України (ЦДНТА України). Документальний масив неоднорідний за складом й інформаційною насиченістю: архітектурні кресленики та ескізні малюнки (як згруповані до проекту, так і розрізнені), пояснювальні записки та нотатки до проектів, кошториси, розрахунки, розписки, угоди з фірмами-підрядниками; листування з різних питань як з Академією наук, так і з будівельниками; навчальні програми та курси лекцій для студентів, рекламні проспекти, плани видавництв, тексти доповідей, статей тощо.

Упродовж 2017 року у зв'язку з 155 річним ювілеєм з дня народження архітектора, спостерігається сплеск інтересу дослідників до його документальної спадщини, яка потребує детального вивчення та аналізу.

Об'єктом дослідження науково-довідкового видання є документальна спадщина академіка архітектури О. М. Бекетова.

Предметом дослідження є документна інформація щодо проектів архітектора О. М. Бекетова, його архітектурної, викладацької, громадської діяльності, фактів його біографії, а також документів, зібраних ним для роботи, що знайшло відображення у документах ЦДНТА України.

Територіальні межі науково-довідкового видання охоплюють населені пункти, в яких запроєктовано/побудовано бекетівські споруди. Більшість проектів стосується Харкова, де О. М. Бекетов мешкав і працював після закінчення Петербурзької Академії мистецтв.

Хронологічні рамки охоплюють період творчої діяльності О. М. Бекетова, який практично співпадає з крайніми датами документального масиву фонду Р-47: 1891–1940 рр.

Мета роботи: висвітлити весь масив документів, що зберігаються у ЦДНТА України та стосуються О. М. Бекетова; визначити їх інформаційний потенціал.

Робота складається з описових статей до документів. До архітектурних об'єктів написано стисло описову статтю, де вказано рік будівництва, місце його знаходження, загальну інформацію.

Описова стаття до документів побудована за схемою:

- 1) Назва
- 2) Пошукові дані
- 3) Спосіб відтворення, мова документа
- 4) Матеріальний носій, розмір документа
- 5) Текстуальні примітки щодо змісту документа.

Джерельну базу склали документи фонду особового походження О. М. Бекетова Р-47, усього 471 одиниць зберігання.

Структура науково-довідкового видання для зручності користування дослідників побудована на основі структури упорядкування документів фонду Р-47 особового походження О. М. Бекетова. Виділено 5 розділів.

У першому розділі «Фонд академіка архітектури О. М. Бекетова» наводиться історія створення фонду у ЦДНТА України, загальна характеристика складу і змісту документального масиву.

Другий розділ «Проекти О. М. Бекетова у ЦДНТА України» присвячено основному напрямку діяльності архітектора О. М. Бекетова – проектуванню житлових і громадських будівель, монументальних споруд, здійсненню технічного нагляду за їх будівництвом. До архівного фонду увійшли творчі матеріали О. М. Бекетова, здебільшого, окремі частини його архітектурних проектів, усього 50 найменувань. У розділі описуються проекти О. М. Бекетова.

У третьому розділі представлено епістолярій, описуються листи від О. М. Бекетова до різних осіб та організацій, листи до нього, листи щодо проектування і будівництва різних об'єктів, листи, зібрані О. М. Бекетовим для роботи від різних адресантів та адресатів.

У четвертому розділі характеризуються біографічні документи О. М. Бекетова (наприклад: автобіографії, свідоцтва, довідки, трудові договори тощо).

В окремий п'ятий розділ виділено групу документів, зібраних О. М. Бекетовим для роботи, які відклалися у його особовому фонді (наприклад: нормативні документи, програми конкурсів, рекламні проспекти тощо).

Довідковий апарат видання складається з іменного та географічного покажчика, списку скорочень.

Додатки:

Додаток 1. Хронологічний перелік проектів О. М. Бекетова;

Додаток 2. Перелік публікацій працівників ЦДНТА України за документами фонду Р-47.

Методичною базою роботи є методичні рекомендації «Вимоги до підготовки довідкових архівно-археографічних видань» (2010).

Міжфондовий огляд розроблено згідно з планом науково-видавничої діяльності ЦДНТА України на 2014–2018 роки у відділі використання інформації документів. Керівники роботи – канд. істор. наук М. А. Балишев, заступник директора ЦДНТА України, А. О. Алексеєнко, начальник відділу використання інформації документів ЦДНТА України, відповідальний виконавець – Г. С. Голубкіна, науковий співробітник відділу використання інформації документів ЦДНТА України.

---

¹ Развадовский Л. Е. Академик А. Н. Бекетов // Ватерпас. 1997. № 3. С. 52.

² Ігнаткін І. О. Піввіку на творчій роботі // Архітектура Радянської України. 1939. № 6. С. 4.

³ Бекетов Олексій Миколайович (1862-1941): бібліогр. покажч. / Мінрегіон України; Держ. наук. архітектур.-буд. б-ка ім. В. Г. Заболотного; уклад. Д. О. Мироненко. Київ, 2016. С. 20.

⁴ Дудукина Д. А. А. Н. Бекетов (1862-1941). Творческая деятельность и вклад в развитие архитектуры юга России и Украины конца XIX - первой трети XX веков: дис. ... канд. архитектуры: 18.00.01. Моск. архит. ин-т. Москва, 2008. С. 12.

⁵ ЦДНТА України (Центральний державний науково-технічний архів України). Ф. Р-47. Оп. 1. Од. зб. 433. Арк. 1.

⁶ Там само. Ф. Р-47. Оп. 1. Од. зб. 380.

⁷ Видатний архітектор Олексій Миколайович Бекетов: бібліогр. покажчик / Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; уклад.: О. М. Штангей, Н. В. Марищук; техн. ред. О. М. Запорожченко. Харків: ХНУМГ, 2014. С. 5.

⁸ ЦДНТА України. Ф. Р-47. Оп. 1. Од. зб. 263.

***

Із повнотекстовою версією видання можна ознайомитися у читальному залі ЦДНТА України.